

Sebastian Melmoth emlékezete – Az Oscar Wilde-perek*

I. BEVEZETÉS

Oscar Wilde idézete^[1] a lehető legrövidebben foglalta össze azt a bűnt, amely miatt két év fegyházbüntetést és kényszermunkát szabtak ki rá. A 19. század egyik leghíresebb dandyje, írója, költője, életművésze ünnepest hírességből viharos hirtelenséggel vált kegyvesztett és üldözött emberré, mikor kiderült vonzódása saját neméhez. Az Oscar Wilde-perekről kevés szó esik hazánkban, rendkívül gazdag és nagy múltú külföldi irodalma ellenére kutatásaim során alig találkoztam a témával akár büntetőjogi, akár más jogterület vonatkozásában hazai publikációkkal, vagy előadásokkal, pedig a perek legalább annyira érdekesek büntető eljárásjogi, mint jogtörténeti szempontból. Tanulmányom legnagyobb részben külföldi irodalomra támaszkodik és Wilde életének rövid bemutatása után részletesen elemzi a viktoriánus kori Anglia visszásságait, társadalmát, valamint azt a homoszexuális szubkultúrát, mely ebben az időszakban kezdte egyre inkább kivívni saját létjogosultságát. A címhez igazodva a tanulmány a Wilde-perekre, valamint azok kulturális, jogi és társadalmi utóéletére fókuszál, mely igencsak jelentős napjainkban is. Egyre több regény, film, színdarab és egyéb műalkotás készül nemcsak műveiből, hanem életéről is, így elmondható, hogy Wilde nemcsak korában, hanem századunkban is rendkívüli népszerűséget tudhat magáénak.

II. EGY ÍR GÉNIUSZ, OSCAR WILDE

A fenti jelzőt nem én használom először, hanem Oscar Wilde jellemezte így magát. Ennek alapján azt gondolnánk, hogy nem volt más, mint egy önimádó művész, mindez azonban kevés lenne ahhoz, hogy hatása ilyen jelentős legyen napjainkban is. Egyszerre volt író, költő, kritikus, újságíró, szerkesztő, divatreformer. Mindezek mellett mély érzésű és őszinte embernek ábrázolják a forrá-

* A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

[1] „A csók nem csupán két test, de két lélek nagy összetartozásának jele. Az Örök Szellem üzenete. Ráadásul ha bűnösnek is nevezhető - e csók! -, és ha oly soká vártunk rá mégis, talán végzetünk felé indulunk vele.”

sok, aki mindenkinek tudott valami kedveset, figyelmeset mondani, családjával figyelmes és előzékeny volt, imádta a gyerekeit és szerette a feleségét. Barátja, Robert Sherard egy híres színésznő szavaival így emlékezett róla: „Ami vonzó volt Oscar Wilde-ban, hogy a számtalan kedvességéért nem várt viszonzást, ahogy sok esetben a férfiak viszonyulnak hozzánk. Egy bajtársat találtam benne, nem egy udvarlót, akivel lehetséges volt egy mély és valódi barátság kötése. Ez pedig nagyon ritka nők és férfiak között.”^[2] Hibája mindössze annyi volt, hogy nem úgy öltözködött, nem úgy viselkedett és nem azt szerette, ahogy azt elvárták tőle.^[3] Korában hírhedt volt, századunkban híresség és példakép.

Oscar Wilde 1854. október 16-án született Dublinban egy orvos és egy költőnő második fiaként. Szülei a legjobb iskolákba küldték tanulni, mivel kiváló nyelvérzéke, memóriája, és mint később kiderült, beszédkészsége volt. Öltözködése feltűnő volt, a sportokat nem kedvelte különösebben, inkább a művészetek vonzották. Előbb a dublini Trinity College-ban, majd Oxfordban tanult.^[4] A görög és a latin nyelv elsajátítása mellett Wilde irodalmi szinten tanult meg franciául, szépen beszélt németül és olaszul, valamint hamar megmutatkozott az irodalom iránti vonzódása is. Oxfordba ösztöndíjjal felvételizett és tanulmányai alatt is számos versenyt nyert meg. A legnagyobb sikert a Ravenna című költeményével érte el 1878-ban, mellyel megnyerte az Oxford University Poetry Prize-t.^[5] Már tanulóévei alatt is több országba látogatott el, egyetemi éveinek befejezése után – melynek végén fegyelmezetlen természete miatt nem kapott tanári kinevezést – sikeres előadókörúton vett részt Amerikában. Már egyetemi éve alatt is különös és eredeti jelenség volt, akiről néhány évvel később nemcsak a Punchban, hanem más magazinokban is megjelentek szatírák.^[6]

Amerikai útja után rövid időre Párizsba ment, majd hazatérése után röviddel megnősült. Felesége, Constance Lloyd egy ügyvéd lánya volt, aki Wilde igazi társa lett a reformnézetek terjesztése terén is: a Pall Mall Gazette egyik számába például az új női divatról szerkesztett cikket.^[7] Wilde rajongott gyermekeiért és a forrásokból kitűnik, hogy szerette feleségét, házassága legalább annyira érzelmi, mint konvencionális alapokon nyugodott. Írói sikerei ekkor kezdődtek, melyeket előbb értekezéseivel, ellentmondásos regényével a Dorian Gray arcképével, csodálatos meséivel alapozott meg, majd vígjátékaival szilárdított meg. Házasevei során azonban véglegesen megszilárdult a férfiak iránti vonzódása is, mely a jelen tanulmány tárgyát képező perekhez vezetett. Ezeknek részletes bemutatása előtt azonban felvázolom a kort és annak társadalmát, melybe Oscar Wilde beleszületett.

[2] Sherard, 1905, 13.

[3] Nunokawa – Sickels, 2005, XV.

[4] Fryer, 2005, 2.

[5] Hunter – McRae, 1991, 68.

[6] Fryer, 2005, 14.

[7] Sloan, 2003, 58.

III. HOMOSZEXUALITÁS A VIKTORIÁNUS ANGLIÁBAN

A viktoriánus korszakról az erkölcsiség, konzervativizmus és a szigorú büntetőjog jut eszünkbe. A Viktória királynő 1837-től 1901-ben bekövetkezett haláláig tartó „aranykor” gazdasági, szociológiai és ideológiai változásokat, valamint hatalmas mértékű ipari fellendülést hozott.^[8] A valóságban azonban ez a kor sem különbözött semmiben az ókori Rómától vagy a Napkirály udvarától, már ami az erkölcsöket illeti. A 19. században íródott regények mind jól ábrázolják a korszak fonásait. Sir Arthur Conan Doyle Sherlock Holmes történetei a társadalom legsötétebb „bugyraiba”, az ópiumbarlangok, nyomornegyedek, bordélyházak és vidéki kúriák világába kalauzolják el az olvasót. Wilde sem tett másként: cinizmusával, őszinteségével és humorérzékével mesterien látott át bármilyen álarcon, s le is rántotta azt a társadalomról. Különleges tükrével olyan kérdéseket vetett fel és olyan stílusban, amelyeket senki sem őelötte, s olyan világot – a homoszexuális félvilágot – mutatott be, amelyről sokan talán nem is tudták, hogy létezik.

Végzete elkerülhetetlen volt, hiszen miként Michael Foucault A szexualitás története című munkájában megjegyzi: „A 19. századi homoszexuális (...) már személyiség: van múltja, nem is akármilyen, van gyermekora, van jelleme, életmódja; és van morfológiája is, csakis rá jellemző anatómiával és – meglehet – titokzatos fiziológiával. Egész lényének része van abban, hogy a szexualitása olyan, amilyen. A szexualitása lényének minden ízében jelen van: ott van minden cselekedete mögött, alattomban ható és meghatározhatatlanul aktív vezérelvként; szexualitása szinte az ábrázatáról, sőt, egész testtartásáról is leolvasható, mivel bármennyire szégyellni való is, sohasem sikerül titokban tartani.”^[9]

Süvecz Emese Jegyzetek a Queer láthatóságáról című tanulmányában^[10] Alan Sinfield The Wilde Century című munkáját idézi, mely azt elemzi, hogy miként teszi önmagát láthatóvá (*visibility*) a huszadik század első felének meleg identitása, és Oscar Wilde személyét a homoszexuális – mint – típus folyamat terméként értelmezi.^[11] Ebben nagyon sok igazság fedezhető fel, meglátásom szerint Oscar Wilde egész személyisége, viselkedése és tettei mind egyfajta „homoszexuális-típusmegjelenésként” értékelhetőek. Mára homoszexuális ikonná vált, olyan mártírrá, aki mai korunkban minden bizonnyal a legnagyobb televíziós showkban szólalna meg. Szokatlan bátorsággal vállalta fel önmagát, s végzetét is ez okozta.

Hiba lenne azonban azt hinni, hogy Oscar Wilde esete ritka és különleges lett volna. A Wilde-percek előtt források szerint már számos szodómiával kapcsolatos eset történt mind Angliában, mind Skóciában a 17., 18. és 19. században is.

[8] Menz, 2009, 2.

[9] Foucault, 1996, 46.

[10] A teljes cikk megtalálható: http://www.balkon.hu/balkon02_07-08/02suevecz.html. (Letöltés ideje: 2012.11.)

[11] Sinfield, 1995.

A szodómia kifejezés helyett a 16. században a *buggery* kifejezést használták, elsőként 1533-ban nevezték *szodómiának* az azonos neműek közötti kapcsolatot. VIII. Henrik halálbüntetéssel rendelte sújtani a szodomita cselekményeket, és egy rövid időszakot kivéve az ilyen jellegű kapcsolat 1828-ig főbűnnek számított Angliában.^[12] Nem meglepő, hogy szodómia alatt szinte kizárólag a férfiak együttlétei értendők, hiszen a nők közötti lesbikus viszonyok nem voltak annyira feltűnőek, valamint jobban bele is illettek az elvárt társadalmi képbe. A lesbikus kapcsolatokat ezért nem is kriminalizálták, kivéve a fiatal lányok esetében, akik ezekre fogékonyabbak lehetnek.^[13] Bár később a halálbüntetést eltörölték, az 1885-ben módosított Büntető Törvénykönyv (Criminal Law Amendment Act) 11. szakasza kétévi fegyházbüntetéssel sújtotta a férfiak közötti nemi kapcsolatot, melyet kényszermunkával is lehetett súlyosítani. A „homoszexualitás” szót ekkor még nem ismerték, mivel ezt a fogalmat csak később alkotta meg Kertbeny Károly (Karl-Maria Benkert) osztrák-magyar író.^[14] Helyette általában a már említett Szodoma városának nevéből eredő *szodomita*, vagy a *pederaszta*^[15] szót használták, vagy az *urániai szerelem*, vagy *görög szerelem* kifejezést.^[16] Francia nyelvterületen *genre douteux*-nak, azaz kétneműnek nevezték az ilyen férfiakat.^[17]

A találkozásokra használt helyeket, melyeket angolul *molly houses* néven említenek a források, számos ügyben fel lehet deríteni.^[18] A molly-szalonok említésével először 1710-ben, Ned Ward *Satyrical Reflections on Clubs* című munkájában találkozhatunk.^[19] A későbbi források a St James' Parkot és környékét említik gyakran, mint a szodomiták legfőbb találkahelyét. A 19. századra a kocsmák és klubok számának növekedése volt tapasztalható, például a West Enden, vagy a Stranden. 1866-ban Lord Byron, aki szintén ismert volt mindkét nemhez vonzódásáról, megjelentette Don Leon című versét, mely William Banks 1841-es letartóztatását is említi, és a homoszexuális cselekmények legitimitációjára hívja fel a figyelmet.^[20] 1871-ben a Boulton and Park-eset, majd 1889-ben a Cleveland Street-i eset keltett nagy közfigyelmet, melybe néhány kufatófiú

[12] Homosexuality and the Law in England. Elérhető: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wilde/wildelawpage.html>. (Letöltés ideje: 2013.01.02.)

[13] Adut, 2005, 223.

[14] Takács, 2003, 398.

[15] Az elnevezés görög eredetű és Angliában John Addington Symonds *A görög etika problémája* című 1883-ban megjelent könyvéből származik.

[16] A kifejezést Karl Heinrich Ulrichs német jogász találta ki az 1860-as években. Ezekben az időkben alakultak meg az ún. „urániai társaságok”, melyek közül egyiknek maga Oscar Wilde is tagja volt.

[17] Robbins, 2011, 4.

[18] A „molly” jelzót a 19. században Nagy-Britanniában a homoszexuális férfiak elnevezésére használták, innen kapták nevüket a találkahelyek is. Ld. Homosexuality. Gay and Lesbian Subcultures. Elérhető: <http://www.oldbaileyonline.org/static/Gay.jsp>. (Letöltés ideje: 2012.11. 29.)

[19] Cook, 2003, 8.

[20] Uo. 14.

és számos ismert arisztokrata keveredett bele.^[21] Utóbbi azért is volt különösen nagy horderejű, mert nemcsak a miniszterelnök, hanem még a walesi herceg jó híre is veszélybe került miatta.^[22] A Lord Arthur Clinton és Newcastle hercegének harmadik fia, valamint két másik férfi közötti szerelmi ügy szintén közismert volt. Lord Arthur azonban a peres eljárás megkezdése előtt skarlátlázban elhunyt, ezért ő nem jutott Wilde sorsára.

Sir Howard Vincent, a Scotland Yard Kriminológiai Nyomozóirodájának első igazgatója visszaemlékezéseiben arról panaszkodott, hogy a férfiak közötti szexuális kapcsolat egyre növekvő csapást jelent az országban.^[23] Jól példázta ezt az 1884-es un. „dublini kastélybotrány”, melyben egy Jack Soul nevű férfi-prostituált, valamint számos politikus volt érintett. A homoszexuális kapcsolatok azonban a legfelsőbb szinten, a királyi családban is előfordultak. Az angol történelem első nyíltan homoszexuális királyi sarja, Eddie herceg, azaz Albert Victor, VII. Edward legidősebb fia volt, aki 29 évesen halt meg tífuszban.

A hotelek elterjedésével az 1880-as években a homoszexuálisok találkaheleyei újabakkal bővültek. Wilde több életrajzírója is említi az Albemarle és a Savoy Hotelt, melyek a perek során is felmerültek. Érdekesség, hogy ennek ellenére statisztikai adatok szerint az 1806 és 1900 közötti periódust vizsgálva a homoszexualitás előfordulása 1842 és 1848 között volt a legnagyobb Angliában.^[24] Természetesen a legtöbb homoszexuális Londonban élt, mely főként annak volt köszönhető, hogy a környező városokból a közép- és főleg szegényebb rétegek érkeztek a fővárosba, ahol nemcsak örömszerzési lehetőséget, hanem megélhetési forrást is jelentett számukra az ekkorra már körvonalazódott homoszexuális szubkultúra.^[25] Természetesen a homoszexuális viszonyok nemcsak az utcákon, hotelekben és szalonokban voltak megfigyelhetők, hanem a kikötőkben is egyre észrevehetőbb volt az egymással kapcsolatot kereső férfiak jelenléte.^[26] A homoszexualitás terjedéséhez kitűnően hozzájárultak a viktoriánus iskolák is. Lord Alfred Douglas visszaemlékezéseiből, valamint számos más forrásból is tudjuk, hogy a közép- és felsőfokú oktatásban részt vevők között, a viktoriánus kollégiumokban virágkorát élte a homoszexualitás. Ahogy Jopie Prins megállapítja: „a hellenizmus hatására Oxfordban a homoszexualitás alakult ki, míg Cambridgeben a feminizmus.”^[27]

[21] Elfenbein: On the Trials of Oscar Wilde. Myths and realities. Elérhető: http://www.branchcollective.org/?ps_articles=andrew-elfenbein-on-the-trials-of-oscar-wilde-myths-and-realities. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)

[22] Thomas, 2012, 40.

[23] Mckenna, 2005, 79.

[24] Cocks, 2003, 23.

[25] Tosh, 1999, 189.

[26] Renier, 1938, 93.

[27] Prins, 1999, 46.

IV. TALÁLKOZÁSOK A FÉRFIAK VILÁGÁBAN

Több életrajzíró is alátámasztotta azt a tényt, miszerint Oscar Wilde-nak már fiataloktól kezdve is voltak férfikapcsolatai. Számos barátját megdöbbenetettel azzal, hogy kifejlesztett néhány olyan jellemvonást, mely saját heteroszexualitásukban ébresztett kétségeket bennük.^[28] A görög kultúra iránti szenvedélye Oxfordban még inkább elmélyült, melynek szerves része volt Platón, Arisztotelész, a görög filozófia, valamint a mitológia is, melynek elengedhetetlen alapja volt az azonos neműek szerelme.^[29] Michael Matthew Kaylor *Secreted Desires: The Major Uranians: Hopkins, Pater and Wilde* című könyvében zseniálisan világít rá Walter Paternek, Wilde rajongott tanárának filozófiájára és a könyveiből áradó homoszexualitásra. Wilde lett Pater tanainak egyik megvalósítója, rajta kívül azonban még számos író, költő és egyéb művész tekinthető az önmagukat „urániaiaknak” aposztrofáló társaság vezéralakjának. Gerard Manley Hopkins, William Johnson, Lionel Johnson és Digby Dolben voltak azok a „mesterek”, akik Caravaggio, Winckelmann, valamint a görög filozófia és esztétizmus továbbvivői lettek.^[30]

Wilde egyetemi tanulmányai során gyakran vitt fel magához ismert egyetemi prostituáltat, akitől állítólag szifilisz is elkapott. Az egyetemen legjobb barátja Hunter Blair volt, aki gyakran elkíserte Oscart bevásárló körútjaira.^[31] Ahogy Fryer és mások is megerősítették, ebben az időben erősödött meg biszexualitása. Imádott flörtölni a nőkkel, de megmaradt feminin oldala is, mely főként a kóristafiúk iránti érdeklődésében nyilvánult meg.^[32] Cambridge-ben egy bizonyos Harry Marillierrel került intim kapcsolatba, majd Frank Miles-szal költözött össze, aki tehetséges festő volt.^[33] Amerikai útja során Walt Whitmannel is találkozott, akivel rövid „viszonyba” bonyolódott, egy ismerősének még azt is nyilatkozta, hogy: „Whitman csókját még mindig az ajkamon érzem”.^[34]

A következő komoly férfiszerelem már házasemberként Robert Ross volt, aki 17 éves korában találkozott Wilde-al és egész életén át kitarthat mellett.^[35] Robert Ross egy kanadai újságíró és kritikus volt, akit sok életrajzíró Wilde első férfiszerelemének tulajdonított, azonban ez mára a források alapján megcáfolható. Ross szerepe mégis döntő volt abban, hogy Wilde elfogadja szexualitását, melynek segítségével új irodalmi „távlatok” nyíltak meg előtte. Ross még szerelmi kapcsolatuk megszakadása után is kiállt Wilde mellett,

[28] Meijers, 2009, 12.

[29] Dowling, 1994, 3.

[30] Kaylor, 2006, 8.

[31] Fryer, 2005, 18.

[32] Uo. 20.

[33] Mckenna, 2005, 81.

[34] Ellmann, 1988, 171.

[35] Mckenna, 2005, 81.

élete végéig támogatta, halála után pedig mentora örökségének őrzője és szerkesztője lett.^[36]

Wilde bizonyíthatóan szerelmi viszonyt folytatott még John Gray festővel, Lionel Johnson költővel, valamint Ernest Dowsonnal, a fiatal színésszel is. Legnagyobb szerelme azonban vitathatatlanul a végzetét okozó Lord Alfred Douglas, azaz Bosie volt, akivel 1891 nyarán találkozott. Lord Alfred Douglas Queensberry kilencedik márkijának, John Sholto Douglasnak harmadik fia volt. Apja által semmibe vett, anyja révén elkényeztetett fiatalember volt, aki Oxfordban tanult, de idejét inkább versírással és szórakozással töltötte. Wilde első látásra beleszeretett a nemcsak intellektuális és arisztokratikus, hanem rendkívül jóképű fiatalemberbe. Lord Alfred visszaemlékezései szerint Wilde szüntelenül kérlelte, hogy ebédeljen, vagy vacsorázzon vele, valamint folyamatosan leveleket és telegrammokat küldözgetett neki. Wilde érzelmei annyira komolyak voltak, hogy egy francia barátjának azt nyilatkozta: „Életem során háromszor házasodtam meg, egyszer egy nővel és kétszer férfiakkal”.^[37] A két férfin kétségtelenül Robbie-t, majd Bosie-t értette.

Kapcsolatuk idején Wilde rendkívül termékeny irodalmi korszakot élt át, legjobb művei ekkor születtek. Számára Bosie volt az eszményi szépség megtestesülése, akivel ráadásul művészetéről, irodalomról is beszélgethetett, Bosie pedig valószínűleg egy mentort és egy olyan jó apát látott benne, amilyen neki nem volt.^[38] Ahogy Montgomery Hyde írta: „Wilde részéről ez ideális és spirituális szerelem volt egyszerre”.^[39]

A kapcsolat azonban számos veszélyt hordozott magában. Wilde már a perek előtt több esetben is komoly bajba kerülhetett volna Bosie heves, figyelmetlen és kérkedő természete miatt. Bosie ugyanis odaadta egyik régi öltönyét egyik barátjának, Alfred Woodnak, aki leveleket fedezett fel a zsebében. A szenvedélyes hangú irományokat csak 35 font fejében szolgáltatva vissza írójuknak. Az összeget később Wilde ajándéknak tüntette fel, melyet azért adott Woodnak, hogy új életet kezdhessen Amerikában. A zsarolási esetektől eltekintve az egyébként is túlságosan nyíltan vállalt „barátság” alatt Douglas 1892-ben bemutatta Wilde-ot egy Alfred Taylor nevű férfinak, aki kerítőként tevékenykedett. Bosie imádta a fiatal férfiakat, akik néhány fontért és egy jó ebédért hajlandóak voltak prostituálni magukat, de a hivatásos prostituáltakat is előszeretettel látogatta.^[40] Taylor számos fiatalemberrel ismertette meg Wilde-ot és Lord Douglast,

[36] Ross szerepe nemcsak Wilde magánéletében volt óriási. Ross minden feketepiacon beszerezhető Wilde kötetet beszerezett, valamint rendszerezte és kiadatta Wilde egyéb munkáit, például a *De Profundis*-t. Jó barátja maradt Wilde gyermekeinek és nagy szerepe volt Wilde emlékének őrzésében is. 1950-ben, Oscar Wilde halálának 50. évfordulója alkalmából hamvait Wilde sírjában helyezték el a Père Lachaise temetőben.

[37] Hyde, 1962, 61.

[38] Grewar, 2005, 23.

[39] Hyde, 1962, 65.

[40] Ellmann, 1988, 389.

akiket a perek során Lord Queensberry ügyvédje könnyen felhasznált tanúként. Számos helyen mutatkoztak, valamint több országba utaztak együtt, ugyanakkor gyakori vendégek voltak egymás családjainál. Constance barátnak tekintette Bosiet és többször megfordult édesanyjánál is.

Bosie apja azonban nehéz természetű ember volt, aki a pletykáktól és saját ellenérzéseitől vezérelve többször is felszólította fiát, hogy szakítson meg minden kapcsolatot „azzal a Wilde-al”. A lord rendkívül durva ember volt, lovait és kutyáit többre becsülte, mint a családját. A fiait és a feleségeit verte, mindenhová ostort hordott magánál, egyszer állítólag még egy minisztert is üldözőbe vett. Hármójuk „csatájában” először Wilde „győzedelmeskedett”, akinek zseniális társalkodói képességei még a lordot is „elbűvölték”. 1892-ben ugyanis véletlenül Bosie-val ebédeltek a Café Royalban, amikor megpillantották Lord Queensberry-t. Bosie áthívta apját asztalukhoz, aki végül hajnal négy óráig beszélgetett Wilde-dal, majd levelet küldött fiának, hogy visszavonja minden állítását Wilde-ról, aki valóban elbűvölő és nagyon okos.^[41] Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, az idő múlásával a kapcsolat egyre rosszabbra fordult hármójuk között.

V. „ A SZERELEM, MELY ÖNMAGÁT MEGNEVEZNI FÉL”- A WILDE-PEREK

„Apáddal viselt háborúdban egyszerre voltam a pajzs és a fegyver mindkettőtök kezében”- írta a csatározásokról Wilde Douglasnak.^[42] Wilde szavai megoldásul szolgálnak arra a gyakran feltett kérdésre, hogy miért folyt bele a pereskedésbe, melyet Lord Queensberry nyilvánvalóan csapdának szánt. A per előtt ugyanis nem sokkal Queensberry egyik fia, Francis máig tisztázatlan körülmények között elhunyt. A lord Rosebery külügyminiszter magántitkára és Queensberry feltételezése szerint szeretője volt, mely később a források szerint valóban így volt.^[43] Bosie hirtelen természetét ismerve Wilde joggal tarthatott attól, hogy Bosie esetleg egy veszekedés következtében végez apjával, vagy testvére sorsára juthat.

1894 áprilisában Queensberry levelet írt fiának, melyben megfenyegette, hogy beszünteti apanázsát és kitagadja, ha nem vet véget kapcsolatuknak: „Vagy véget vetsz ennek, vagy kitagadlak, és megszüntetem minden pénzbeli támogatásodat.(...) Saját szememmel láttam, milyen megvetendő és gusztustalan kapcsolatra utalt modorotok és arckifejezések. Életemben nem láttam még ilyet, mint a te rettenetes ábrázatotat. Nem csoda, hogy az emberek beszélnek róla”.^[44]

[41] Hyde, 1962, 70.

[42] Gergely Bea: Oscar Wild-ot elítélték tiltott vágyai miatt. Elérhető: <http://ellenszek.hu/index.php/kultura/847-oscar-wilde-ot-elitelték-tiltott-vagyai-miatt>. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)

[43] A forrásokban Lord Drumlanrig néven említett Francis Douglas vadászbaleset áldozata lett, sokak szerint azonban öngyilkosságot követett el, illetve megölték. Bővebben ld. Hyde, 1986, 207.

[44] Török, 1988, 199.

Mivel levelére a válasz egy meglehetősen szemtelen távirat volt, 1894 júniusának egy délutánján Lord Queensberry megjelent Wilde lakásán és minősíthetetlen hangon követelte, hogy szakítson meg minden kapcsolatot fiával.^[45] Wilde és Bosie a követeléssel mit sem törődve elutazott Algírba, Firenzébe és Monte Carlóba. 1895. február 14-én a St. James's Theatre-ben bemutatták a *Bunburyt*, mely hatalmas sikert aratott. Az előadás közben a bejáratnál Queensberry csúnya jelentet rendezett, mikor egy csokor rothadt zöldséggel a kezében próbált meg bejutni a színházba, ám sikertelenül.^[46] Queensberry gyűlölete egyre csak erősödött, melynek fő oka az lehetett, hogy úgy érezte, Wilde mindössze egy bohóc, egy színész, pózoló esztéta, aki pusztán hóbortból imitálja a homoszexualitást, s ezáltal mutat rossz példát a fiatal férfiaknak.^[47] Négy nappal később az Albemarle Clubban a portásnak átnyújtotta névjegykártyáját és közölte, hogy adja át Oscar Wilde-nak. A kártyán a következő impozáns szöveg állt: „Oscar Wilde-nak, a pózoló szomdomitának”. Queensberry valószínűleg véletlenül tévesztette el a szót, nyilvánvalóan szodomitát akart írni. Wilde a következő napon Bosie-val és Robbie-val Travers Humphreys-hoz ment, aki Sir Edward Clarke-ot ajánlotta védőjének. Clarke járatlan volt a homoszexualitással összefüggő perekben, s egyrészt neki is köszönhető azok tragikus végkimenetele. Mindössze annyit kérdezett védencétől, hogy a vádak igazak-e, aki azokat következetesen tagadta. Sem Wilde, sem Bosie nem készült fel a perekre, eszükbe sem jutott, hogy Lord Queensberryt felmenthetik, valamint az sem, hogy a per kimenetele nem a Lord elmarasztalásával végződhet.

Míg Wilde és Bosie elutaztak, Queensberry és ügyvédje, Charles Russell magándetektíveket fogadtak, akik hamar kiderítették, hogy Wilde nem pózoló, hanem nagyon is gyakorló szodomita.^[48] Információikat ezután átadták Edward Carsonnak, aki Russell apjának barátja volt. Ezután nem volt kétség afelől, hogy Queensberry jogi képviselőjét Carson fogja ellátni. Carson jól ismerte Wilde-ot, annak idején iskolatársak voltak a Trinity College-ban Dublinban. Mindkét diák rendkívül tehetséges volt amellett, hogy kiválóan teljesítették a tantárgyi követelményeket, több versenyen is részt vettek. Wilde azonban számos díjat nyert el Carson „orra elől”, például a Newdigate Poetry Prize-t. Carson először hezitált a perrel kapcsolatban, mivel a bizonyítékokat kevésnek tartotta, az ügyet pedig undorítósnak. Ráadásul nem felejtette el, hogy Wilde valamikor iskolatársa volt.^[49] Wilde barátja, a fiatal ügyvéd, Reggie Turner maga is javasolta Wilde-nak, hogy fogadja fel a Clarke-nál jóval tapasztaltabb és körültekintőbb Carsont védőjeként, de ekkor már késő volt. Carson taktikája egyszerű, és mint később látható lesz, rendkívül hatásos volt: Wilde-ot az erkölcsi oldaláról támadta, mellyel gyors sikert ért el az esküdteknél.

[45] Hyde, 1962, 73.

[46] Uo. 76.

[47] Török, 1988, 198–199.

[48] Holland, 2004, XXII.

[49] Lewis, 2006, 40.

A bírósági szak előtt, március 2-án reggel kilenc órakor a vine street-i rendőrségen majd a great marlborough street-i magisztrátusi bíróságon hallgatták ki Lord Queensberryt. Itt még Humphreys képviselte Wilde-ot és Sir George Lewis Queensberryt. A következő alkalom március 9-én volt, ezen szintén nem történt megegyezés, ezért az ügy az Old Bailey elé került. Az Old Bailey, más nevén Justice Hall, Sessions House, vagy Central Criminal Court London nyugati részén található. A londoni tűzvész után újjáépítették, és 1673-tól 1913-ig 197.745 büntetőjogi pert tárgyaltak itt.^[50]

Wilde v. Queensberry
(1895. április 3. – április 5.)

Az első per 1895. április 3-án, szerda reggel Sir Edward Clarke ügyvéd nyitóbeszédével kezdődött meg. Clarke kiemelte ügyfele hírnevének súlyos sérelmét, valamint azt a tényt, hogy ő nem átlagos művész, ezért még levelei sem hétköznapiak. Sidney Wright, az Albemarle Club portásának rövid tanúvallomása után Oscar Wilde vallomása következett, aki már a per elején nagy hibát követett el hiúságával. Harminckilenc évesnek mondta magát, melyet Carson kihasználva szóvá is tett, a bíróság bizalma pedig megingott a művésszel szemben.^[51]

Ezután Edward Carson további kérdéseket intézett Wilde-hoz először Lord Douglasszal való kapcsolatáról, majd a lord A szégyen áldása és Két szerelem című verseiről, valamint egy oxfordi írásról, mely A pap és a ministránsfiú címet viselte. Wilde-ről köztudott volt ugyanis, hogy szívesen nézett át ismerősök, barátok, de akár ismeretlenek által írott költeményeket és prózai műveket is; egyeseket kijavított, néhányba valószínűleg ő is írt. Bosie még oxfordi évei alatt elkezdett szerkeszteni egy irodalmi lapot, melynek a The Spirit Lamp volt a címe. Később Jack Bloxam és George Ives segítségével a Chameleon című magazinba közölt verseket, melyeknek számos írása nem nélkülözte a homoerotikus felhangokat. A források alapján Wilde egyetlen verse sem jelent meg soha egyik lapban sem, viszont több verset, elbeszélést is átolvasott a megjelenés előtt, köztük a perben is említett A pap és a ministránsfiú című általa is borzalmasnak és silány színvonalúnak titulált novellát, melyben a pap beleszeret a ministránsfiúba, vagy Douglas említett két versét.^[52] A költeményekből egyértelműen kiolvasható az azonos neműek közötti szerelem, a Két szerelem című versben pedig a kétféle, a hetero- és a homoszexuális szerelem harca elevenedik meg előttünk, hiszen míg az egyikre normális szerelemként tekintenek, a másikkal csak a szégyen és a titok marad, de éppen ettől válik igaz szerelemmé.^[53] Bár a művek-

[50] The Proceedings of the Old Bailey, 1674–1913. Elérhető: <http://www.oldbaileyonline.org/>. (Letöltés ideje: 2013.02.22.)

[51] Hyde, 1962, 105.

[52] Ellmann, 1988, 427–428.

[53] Blake, 1995, 7.

hez semmilyen egyéb köze nem volt, a további tárgyalások során mégis többször említésre kerültek, és fel is használták azokat bűnössége bizonyításához.

Ezután következett a Kifejezések és filozófiák ifjak számára (Phrases and Philosophies for the Use of the Young) című aforizmagyűjtemény elemzése, mely 1894 decemberében jelent meg a Chameleon című lapban. A fiatal generáció számára készített műben több félreérthető kijelentés is megtalálható, melyet Carson a Dorian Gray arcképével együtt annak erkölcsi miatt káros és bűnös olvasmányoknak kívánt beállítani. A délután folyamán az említett regény részletes elemzése kezdődött meg. A Dorian Gray arcképe egy csodálatos szépségű fiatal férfiról szól, akiről egy festő képet készít. Dorian Gray a képet látva azt kívánja, hogy a kép öregedjen meg helyette, kívánsága pedig teljesül. Teste nem öregszik, lelke azonban az ördögé lett. Egyre mélyebbre süllyed a bűnben, végül barátját is megöli. Végül ő is meghal, miközben el akarja pusztítani a festményt. A történet mindössze egy klasszikus gótikus rémregény lenne, ha nem tartalmazna számos nyílt és kevésbé nyílt utalást a homoszexuális szerelemre vonatkozóan. A festő, Basil rajongása Dorian iránt, valamint Dorian és az őt romlásba taszító Lord Henry kapcsolata sem pusztán baráti. Bár a per során vizsgált mű erősen cenzúrázott volt, Carson és mások mégis érezték a regény erősen homoerotikus voltát.^[54]

Mindezek után a Lord Douglashez írt szokatlan hangvételű leveleiről faggatta Wilde-ot,^[55] majd Alfred Woodról kérdezte, aki Lord Alfred egyik ismerőse volt és a gyanú szerint meg is zsarolta Wilde-ot. Ezután több fiatalember neve merült fel: William Allené, Robert Cliburné, Edward Shelleyé és Alfonse Conwayé. Kiderült, hogy valamennyien egyszerű fiúk voltak, akikkel Wilde többször vacsorázott, ebédel, utazott együtt, ajándékokat adott nekik, fogadta őket a lakásán és szállodai szobáiban.

A tárgyalás április 4-én, csütörtök reggel folytatódott, melynek során Carson kapcsolatba hozta Wilde-ot egy Alfred Taylor nevű férfival. Wilde elismerte barátságukat, de azt tagadta, hogy Taylor fiatalembereket abból a célból mutatott volna be neki, hogy velük kapcsolatot létesítsen, ő mindössze örült, hogy fiatal, kedves, boldog emberek között lehet. Vallomásában a tanúk szavahihetlenségét hangsúlyozta, valamint a tényeket tagadta. Charles Parkerről, Frederick Atkinsről, Ernest Scarferől, Sydney Mavorról és Walter Graingerről továbbá azt is elmondta, hogy nem tudta, mivel foglalkoznak, illetve azt sem, hogy néhányuk ellen fajtalankodás miatt korábban eljárást indítottak. Wilde frap-

[54] A nemrég megjelent cenzúrázatlan változatban számos, a szerző által kihagyott és az eddigi kiadásokból hiányzó rész utal erre. Egyik sarkalatos pontja ennek például a Dorian és Lord Henry által bérelt kis algíri ház, Algír ugyanis ebben az időben a brit homoszexuálisok frekvenciát üdülőhelye volt. Bővebben ld. Frankel, 2011. Elérhető: http://books.google.hu/books?id=NO0OPI_ZEGQC&printsec=frontcover&dq=oscar+wilde&hl=en&sa=X&ei=3KUnUbusJMOAhQeW0oDIBA&ved=0CDkQ6AEwAzjWAw. (Letöltés ideje: 2013.02.16.)

[55] Lord Douglas visszaemlékezéseiben is leírja, hogy Wilde egyik éttermi vacsorájuk után egy számára írt szonettet nyújtott át neki. Ld. Winwar, 1941, 186.

páns válaszokat adott, azonban ekkor ismét elkövetett egy nagy hibát. Carson keresztkérdésére, miszerint megcsókolta-e Walter Graingert, azt a választ adta, hogy a fiú sajnos csúnya volt.^[56] Wilde ezzel a kijelentésével véglegesen felkelte a bíróság gyanúját, melyet ügyvédjének kitűnő záróbeszéde sem tudott már elfojtani. Wilde és ügyvédje ekkor bejelentette, hogy kéri az ügy lezárását és a Lord felmentését. Április 5-én pénteken reggel Lord Queensberryt felmentették a vád alól, Oscar Wilde azonban felperesből vádlott lett. A Korona nemcsak fajtalanság, hanem megrontás miatt is folytatni kívánta a vizsgálatot Wilde ellen. Queensberry győztesen távozott a tárgyalóteremből, utolsó szavai Wilde-hoz ezek voltak: „Ha az ország futni hagyja magát, legyen jó az országnak. De ha a fiamat is magával viszi, követni fogom bárhová és lelövöm.”^[57]

Három óra harminc perckor egy felügyelő jelent meg a Scotland Yardról John Bridge magisztrátus előtt, hogy írja alá Wilde letartóztatási parancsát. A magisztrátus másfél órát várt, utolsó esélyt hagyva Wilde-nak a menekülésre. Ő azonban maradt, pedig közeli barátai, többek között Frank Harris és George Bernard Shaw is azt ajánlották neki, hogy utazzon el a jóval toleránsabb Franciaországba.^[58] Wilde azonban Speranza fia volt, aki írként kívánt harcolni az angol nyárspolgárság és intolerancia ellen. A Cadogan Hotelban Robert Ross és Lord Douglas társaságában iszogatva várta a letartóztatást. A hírek hatására valószínűs homoszexuális „migráció” indult meg Franciaországba, Olaszországba, Görögországba. Míg a hatóságok Wilde szabadsága, addig az újságok egzisztenciája ellen indítottak háborút, mely utóbbi végül ellehetetlenítette a családot. A National Observer például így nyilatkozott: „Nincs az a férfi vagy nő Angliában, aki ne érezne mély hálát Lord Queensberry iránt a dekadencia templomának elpusztításáért.”^[59] A hűséges barát és kitűnő író, költő William Butler Yeats kitűnően fogalmazta meg a helyzetet: „A hajsza Wilde ellen egyfajta brit irigység volt a művészettel és a művésszel szemben, mely egyébként szunnyadó, de azonnal felébred, mikor a művész nem a kívánatos módon lép a közönség elé.”^[60]

Regina v. Wilde I.

(1895. április 26. – május 1.)

Carson indítványára és Collins bíró javaslatára a Brit Korona szodómia és szemérem sértés miatt indított pert Oscar Wilde ellen, melynek tárgyalására április 26-án került sor. Ügyét Alfred Taylorrel együtt tárgyalták, aki kerítőként tevékenykedett. Az első két napon C. F. Gill ügyész, majd Edward Clarke kihallgatta Charles Parker, Alfred Wood, Edward Shelley tanúkat. Charles Parker és Alfred

[56] Hyde, 1962, 133.

[57] Uo. 149.

[58] O. Linder, 2007, 2.

[59] Hyde, 1962, 156.

[60] Uo. 164.

Wood vallomásaikban előadták, hogy Wilde többször is fajtalanzkodott velük, szolgálataikért pedig pénzt vagy ajándékokat kaptak tőle. Edward Shelley azt állította, hogy apja és munkatársai is elleneztek Oscar Wilde-al való barátságát, munkahelyéről, egy könyvkiadótól is azért távozott, mert munkatársai gúnyolódtak vele. A harmadik napon, Antonio Migge és Jane Cotter tanúkat hallgatta ki a bíróság. Antonio Migge a Savoy Hotel masszőre elmondta, hogy egy alkalommal egy fiatal férfit látott Wilde ágyában. Jane Cotter a Savoy Hotel szobalánya előadta, hogy 1893 márciusában megjegyzést tett a lepedő állapotáról a szobaasszonynak, valamint egyik este egy fiatalembert is látott Wilde szobájában. A negyedik napon Oscar Wilde, majd Alfred Taylor vallomástételére került sor. Wilde meghallgatásakor ismét előtérbe kerültek művei, a Dorian Gray arcképe, majd Lord Douglas két verse, melyek közül a Két szerelem elemzésekor következett be a tárgyalások legemlékezetesebb pillanata. Wilde csodálatos hasonlataival vette védelmébe azt a szerelmet, melyet Shakespeare, Michalengelo, valamint számos művész munkáiban felfedezhetünk, mely ott élt az ókori kultúrában, de jelen van a Biblia lapjain is, például Dávid és Jonatán kapcsolatában.

Alfred Taylor vallomásában tagadta, hogy fiatalembereket „közvetített ki” idősebbeknek, azt viszont elismerte, hogy több férfivel volt kapcsolata. A bíróság a vád- és védőbeszéd meghallgatása után visszavonult, de több mint három óra múlva sem tudott ítéletet hozni néhány fontos bizonyíték hiányában, ezért az ügyeket egy második büntetőperben kívánták eldönteni. Május 7-én Wilde-ot három hétre szabadlábra helyezték a per kezdetéig. Wilde a lehető legrosszabb családi légkörbe csöppent, alkoholista bátyjánál és idős édesanyjánál lelt menedéket. Csodálatos műtárgyait és bútorait elárverezték, Robert Ross és Constance alig tudott néhány darabot megmenteni. A tragédia elkerülhetetlennek tűnt.

Regina v. Wilde I.

(1895. május 20. – május 26.)

Edward Shelley, Antonio Migge, Jane Cotter tanúk újbóli meghallgatása után Emile Becker tanú tett vallomást, aki pincérként dolgozott a Savoy Hotelben. Elmondta, hogy egy alkalommal pezsgőt és whiskeyt vitt Oscar Wilde hálószobájába, ahol néhány fiatalember tartózkodott. Utolsó nap elhangzott Edward Clarke és Lockwood főügyész záróbeszéde. Sir Edward Clarke védőbeszédében hivatkozott arra, hogy védencére olyan egyének tettek terhelő vallomást, akik hivatásszerűen foglalkoznak a bűnnel és akik nem nyújtottak be semmilyen panaszt Oscar Wilde ellen.^[61] Lockwood főügyész kiemelte, hogy mind Wilde viselkedése, mind művei és a tanúk vallomásai alátámasztják, hogy életvitelével megvalósította a vádiratban szereplő cselekményeket. Az esküdtszék Alfred

[61] Homosexuality and the Law in England. Elérhető: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wilde/defenseclose.html>. (Letöltés ideje: 2013.04.26.)

Taylort és Oscar Wilde-ot egyhangúan bűnösnek találta, Wilde esetében mindössze az Edward Shelley-vel kapcsolatos cselekményt nem találta megalapozottnak. Mindkettejük esetében az ítélet a törvény által engedélyezett legsúlyosabb büntetést, két év szabadságvesztést és kényszermunkát szabott ki. Wilde arca elszürkült az ítélet hallatán.

Cyril Arthur Gull és Edward Ranger rendkívül érzékletesen adják vissza azt a hangulatot, amely a Wilde-pereket jellemezhetette. Kitűnően írják le a megdöbbenést és fájdalmat, amelyet a szerzők akkor érezhettek, amikor látták Wilde-ot, az egykori briliáns szónokot, életművészt az Old Bailey korlátjánál hallgatva a bíró dörgő hangját, maguk elé képzelve az egykor a St. James's-en cigarettázó, zöld szegfűt viselve sétáló Wilde-ot és összehasonlítva azt az előttük álló megalázott és összetört emberrel.^[62] Ahogy Sean Brady találóan jegyezte meg: „Wilde a bíróság számára egyszerűen egy közönséges bűnöző volt, aki szexuális cselekedeteivel kizárta magát a társadalomból”.^[63]

Az ítélet hatására Oscar Wilde-ot kivetette magából a társadalom. Minden életrajzírója megemlíti a szörnyű megaláztatását, mikor bűnösségének kimondása után az őt káromló tömegben keresztül vitték ki a bíróság épületéből. Műveit végleg levették műsorról, könyveit betiltották, családja menekülni kényszerült. Constance megváltoztatta családnévét, így gyermekei is a Holland nevet kapták. Válni azonban nem akart, mivel még mindig szerette férjét, akivel többször levelezett, anyagilag támogatta, valamint meg is látogatta a börtönben, hogy ő közölje vele édesanyja halálát. Kapcsolatuk később azonban mindössze látszólag rendeződött, mivel Wilde börtönévei után egy időre ismét folytatta kapcsolatát Bosie-val. Constance egyre jobban elhidegült tőle és mindössze harminckilenc évesen paralízisben hunyt el 1898. április 7-én Genovában.^[64]

VI. BÖRTÖNÉVEK ÉS SZÁMÚZETÉS

„Itt ülök sötét zárkámban, becsületétől fosztott, tönkretett ember- és vádoló magam... vádoló, hogy megengedtem: egy szellemietlen barátság, egy oly barátság, amelyik nem a szép létrehozására és szemléletére volt hivatva végső célja szerint, teljességgel eluralkodhatott az életemen”^[65] – írta elkeseredetten a költő.

Oscar Wilde-ot és Alfred Taylort a tárgyalás után a pentonville-i Black Maria börtönbe szállították. Oscar Wilde Neil McKenna megállapítása szerint is a „szerelem mártírjának” érezte magát. Wilde saját helyzetét így látta: „A börtönben ki kell állnom a szerelem próbáját, s a keserű vizet is megédesíti szerel-

[62] Gull, - Ranger, 1907, 69-70.

[63] Brady, 2009, 41.

[64] A betegség oka több forrás szerint is egy, még a Tite street-i otthonuk lépcsőjéről történő esés következménye volt, melynek során Constance súlyos hátsérüléseket szenvedett.

[65] Wilde, 2002, 129.

med ereje” – írta Lord Douglasnak.^[66] Egy másik helyen azt írta: „Életem két nagy fordulópontja az volt, mikor apám Oxfordba, a társadalom pedig börtönbe küldött”. Pentonville-i élete teljes ellentéte volt a korábbinak. A feltételek indokolatlanul szigorúak voltak: magánzárka, kényszermunka, napi egy alkalommal testedzés az udvaron szigorú kapcsolatteremtési tilalom mellett csak a Bibliát, ima- és énekeskönyveket olvashatott, íróeszközt pedig nem kapott. Romló egészsége miatt barátai közbenjárásával sikerült előbb Wandsworthba, majd a readingi fegyházba áthelyeztetnie magát. Itt kibékült feleségével, majd megbetegedett a sok megpróbáltatás miatt.^[67] Körülményei az új igazgató érkezésekor javultak, azonban ennek ellenére szabadulása után két levelet is intézett a Daily Chronicle szerkesztőjéhez, melyekben felhívja a figyelmet az angol börtönrendszer súlyos hibáira. Leveleiből egyszerűség, gyakorlatiasság és humánusság árad, teljesen különbözve az egykori csak a szépet és jót ismerő és hirdető, műveit jelzőkkel és szimbólumokkal „telezsúfoló” Wilde-tól. A readingi fegyház balladája című műve, melyet már szabadulása után Bernevalban vagy Dieppe-ben írt, szintén felidézi a börtönévek szomorú és embertelen napjait.

A readingi fegyházban 1897 januárja és márciusa között egy hosszú levelet írt Lord Douglasnak, melyben őszinte bűnbánata fogalmazódik meg. A címe De Profundis, melynél találóbb címet nem választhatott volna. Szerzője valóban a legmélyebbről kiált fel Istenéhez, ahonnan útja csak a Megváltóhoz vezethet tovább. Wilde ebben így jellemzi helyzetét: „Minden bűnperben az életről és a halálról van szó, éppen úgy, mint ahogy minden ítélet halálos ítélet; s én háromszor állottam bírám előtt. Először úgy keltem fel a vádlottak padjáról, hogy letartóztattak, másodszor úgy, hogy visszavezettek a vizsgálati fogságba, harmadszor úgy, hogy két esztendőre börtönbe jutottam. A társadalomban, úgy, ahogy berendezték, nem lesz számomra hely, nem lehet számomra hely; de a természet, amelynek édes esője egyaránt hull bűnösre és ártatlanra, nyújt majd számomra egy-egy szirthisadékot, amelyben elrejtőzhetem, s egy-egy titkos völgyet, amelynek csöndjében zavartalanul sírhatok. Teletűzdeli majd az éjszakát csillagokkal, úgy, hogy botorkálás nélkül juthassak külföldre a sötétségben, és elküldi majd a szelet, hadd temesse be a lábam nyomát, hogy senki se követhessen ártalmamra: megtisztít majd nagy vizeiben és meggyógyít keserű füveivel.”^[68]

Oscar Wilde-ot 1897. május 19-én reggel 6 óra 15 perckor engedték szabadon. Reményei, hogy lehet még helye Angliában, hamar szertefoszlottak. Számos barátja elfordult tőle, akik megmaradtak, azok is azt tanácsolták, hogy hagyja el az országot. Ekkor megfogadta, hogy soha többé nem ír angolul és felvette a Sebastian Melmoth álnevet. A keresztnév Szent Sebestyénre utal, akit korában nem hivatalosan, napjainkban már nyíltan a homoszexuálisok védőszentjének

[66] Mckenna, 2005, 2.

[67] A legtökéletesebb szerelem. Elérhető: <http://kennycatastrophe.wordpress.com/2009/04/08/a-legtokeretesebb-szerelem/>. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)

[68] Wilde, 2001, 388-389.

tartanak. A Melmoth név anyjának nagybátyja, Charles Maturin, Melmoth the Wanderer (Melmoth, a vándor) című rémregényének főhősére utal. A szabadság után először Rouenbe ment, ahol újra találkozott Douglasszal, akivel egy darabig Nápolyban élt, de kapcsolatukon változtatott az idő. Wilde szakításuk után Rómában, Svájcban, Franciaországban utazgat, végül Párizsban telepszik le. Maradék hívei és barátai anyagilag és lelkileg támogatják, ez viszont kevés ahhoz, hogy értelmet adjon életének. Édesanyja és felesége elvesztése, gyermekei távolléte, az angol társadalom kiközösítése lelkileg megtörték, a börtönben szerzett betegségei pedig felerősödtek. 1900. november 30-án 13 óra 50 perckor meghalt a Hotel d'Alsace-ban, egy szerény párizsi szállodában távozott ebből a képmutató és bűnökkel teli világból, mely először magasra emelte, majd mélybe taszította. Művészete azonban itt él közöttünk, s ezen az idő mit sem halványított, csupán megerősítette azt.

VII. A WILDE-PEREK UTÓÉLETE

Wilde teljes mértékben az angol intolerancia és képmutatás áldozata volt.^[69] Trevor Fisher találó megfogalmazásával: „Pere egy olyan tragédia volt, melyet csak a férfi homoszexualitással szembeni homofóbia áldozataként foghatunk fel”.^[70] Ma szerencsére számos országban a homoszexuális párkapcsolatok nem minősülnek bűncselekménynek, hanem teljes mértékben elfogadott együttélési formának tekintik őket, egyre több állam pedig a házasságkötést és az örökbe-fogadást is engedélyezi számukra.

Írországból óriási jelentősége volt a Wilde-pereknek, hiszen ez volt az első alkalom, hogy egy ír a nyilvánosság előtt elismerően beszéljen az azonos neműek szerelméről.^[71] Illetve a Wilde-pereket számos hasonló követte. A perekkel egy évben zajlott a West End-i zsarolási ügy, 1906-ban a „West End-i lakásbotrány”, a „Stúdiógyilkosság”, majd a „hyde park-i találkozás” (1908) néven elhíresült esetek.^[72] Az 1920-as években a „Golden Lane botrány” irányította újból a figyelmet az azonos neműek kapcsolataira.^[73] A homoszexualitás megítélése azonban mindössze az ún. Wolfenden-jelentés (1954) hatására kezdett változni az 1950-es években. Az 1967-es büntető törvény mindössze Angliában és Walesben dekriminalizálta a férfiak közötti szexuális kapcsolatot, Észak-Írországból és Skóciából a 70-es évekig megmaradt a bűncselekményi kategória fenntartása,

[69] Schulz, 1996, 37.

[70] Fisher, 2003, 32.

[71] Walshe: The First Gay Irishman? Ireland and the Wilde Trials. Elérhető: <http://www.oscholars.com/TO/Appendix/Library/walshe.htm>. (Letöltés ideje: 2013.01.15.)

[72] Cook, 2003, 55.

[73] Hyde, 1970, 133.

az Ír Köztársaságban pedig mindössze 1993-ban került ki a bűncselekmények közül a homoszexuális kapcsolat.

A jogi szabályozás változásain túlmenően legalább olyan fontos az a hatás, amit Oscar Wilde és az ellene indított perek váltottak ki a kultúrában és a művészetben. A perek első filmes ábrázolása 1960-ban Robert Morley főszereplésével készült el Oscar Wilde címmel. Meglátásom szerint a film sok pontatlanságot tartalmaz az eseményekkel kapcsolatban.^[74]

Egy hitelesebb és pontosabb alkotás a *The Trials of Oscar Wilde*^[75] című film szintén 1960-ban készült el, Oscar Wilde alakításáért pedig Peter Finch elnyerte a Best British Actor of the Year-díjat. A film Oscar Wilde *Lady Windemere* legyezője című darabjának premierjén kezdődik. A film már az első percekben a későbbi tragédiára fókuszál, a Wilde-ot tapsoló és dicsérő elit társaság tagjai őt és Lord Alfred Douglast látva mosolyogva tesznek gúnyos megjegyzéseket a hátuk mögött, melynek Lord Queensberry is fültanúja lesz. A film pontosan használta fel Montgomery Hyde könyvét, a cselekmény részletesen ábrázolja a botrány előzményeit, a per és a börtönből való szabadulás momentumait. El kell mondanunk azonban, hogy a pontosság ellenére ebben az alkotásban is eltéréseket találhatunk a valós eseményektől. Mindenekelőtt Robert Ross figurája nem megfelelő, hiszen a film őt egy semmiről sem tudó – nyilvánvalóan heteroszexuális- barátnak ábrázolja, bizonyára a korszak követelményei miatt.

Egy másik eltérés oka lehet a hatásfokozás miatt beépített jelenet is, melyben a börtönből szabaduló Oscar Wilde elé Robert Ross és felesége érkezik. A film néhány jelenete azonban jobban kidolgozott, mint a lentebb részletezésre kerülő Oscar Wilde szerelemei (Wilde) esetében, ennek nyilvánvaló az lehet az oka, hogy előbbi a tárgyalásokra és a perre, utóbbi pedig Wilde élete jelentős részének és szerelemeinek bemutatására vállalkozott. Az egyik legjobb jelenet az alkotásban az a rész, mikor a már összetört, de még mindig küzdő Oscar Wilde az árverésre érkezik haza, melynek során a csodálatosan finom érzékkel berendezett szoba tárgyaira licitálnak a vevők. Ez valójában nem így történt, hiszen Wilde ekkor már előzetes letartóztatásban volt, de a drámai hangulat fokozása miatt fontos elemnek tekinthető a filmben.^[76] A licitálók között van Lord Queensberry is, aki egy Wilde-ot ábrázoló rajzot vásárol meg, majd azt látványosan széttépi. Az embertelenség és a civilizátlanság jellemzi az összecsdült tömeget, akik segítséget nyújtanak egy olyan ember tönkretételében és megalázásában, aki náluk semmivel sem volt rosszabb.

[74] A filmet Gregory Ratoff rendezte, időtartama 98 perc.

[75] A filmet 1960-ban Ken Hughes rendezte, a főbb szerepekben Peter Finch-et (Oscar Wilde), Yvonne Mitchellt (Constance Wilde), James Masont (Sir Edward Carson), Nigel Patrick-et (Sir Edward Clarke), Lionel Jeffriest (John Sholto Douglas) és John Frasert (Lord Alfred Douglas) láthatjuk. A film időtartama 123 perc.

[76] Török, 1988, 234.

Az életrajzi drámák közül kimagasló a már említett Oscar Wilde szerelmei (Wilde) című film, melyet 1997-ben Brian Gilbert rendezett. Az alkotásban már kendőzetlenül ábrázolásra kerülnek Oscar Wilde homoszexuális kapcsolatai és Wilde személyisége is jobban megismerhetővé válik Stephen Fry kiváló színészi teljesítményének köszönhetően. Ez az alkotás nemcsak azért hiteles, mert Fry bevallotta Wilde „megszállottja”, hanem azért is, mert Merlin Holland, Wilde unokája is jelen volt a forgatásokon. A filmben jóval kevesebb szerep és idő jut a pernek, hiszen a film jó részét az életrajzi események teszik ki.^[77]

Külön kiemelném még Rupert Everett készülő, The Happy Prince című filmjét Oscar Wilde utolsó éveiről, melynek forgatókönyvét ő írta, a rendezői feladatokat ő látja el, valamint színészként is láthatjuk benne, többek között jó barátja, Colin Firth mellett.^[78]

A színházi alkotások közül ki kell emelni Moisés Kaufman A nagy szemérmelenség (Gross Indecency: The Three Trials of Oscar Wilde) című 1997-es darabját, melynek magyar előadásán Alföldi Róbert játszotta Oscar Wilde-ot. Kaufman mellett David Hare Júdás csókja (The Judas Kiss) című 1998-as színdarabja érdemel különös figyelmet, melynek előadásain nemcsak Rupert Everett, hanem Liam Neeson is eljátszotta Wilde szerepét.^[79]

A dokumentumfilmek tekintetében az Oscar Wilde: Spendthrift of Genius című 1988-as, a BBC által készített 1997-es Oscar Wilde és a 2001-es Oscar Wilde: Wit's End című filmeket kell megemlíteni.

Wilde kultusza máig töretlen. Műveiből számtalan adaptáció készült és készül ma is, aforizmái gyakran bukkannak elő alkalmakkor. Alakja nemcsak számos regényíró (Gyles Brandreth, Carol McCleary) ihletett meg, hanem a filmrendezőket, zenészeket is. A glamrock stílus, melyet többek között Gary Glitter, a Queen, a Sweet, a Kiss, vagy David Bowie képviseltek, bizonyíthatóan Oscar Wilde hatását tükrözik.^[80] A filmrendezők közül ki kell emelni Ken Hughes vagy Derek Jarman, a filmek közül pedig a nemrég elkészült Párizs, szeretlek! című filmet, melyben Wilde a Pére Lachaise temetőben külön jele-

[77] Időrendi sorrendben haladva ez a második Oscar Wilde életére fókuszáló filmnek tekinthető. Wilde életéről először 1972-ben készült egy tévéfilm Klaus Maria Brandauer főszereplésével Oscar Wilde címmel, Hansgünther Heyme rendezésében.

[78] Showbiz: Colin Firth confirmed for Rupert Everett's Oscar Wilde film. Elérhető: http://www.contactmusic.com/news/colin-firth-confirmed-for-rupert-everett-s-oscar-wilde-film_3285759. (Letöltés ideje: 2012.12.15.) Külön érdekesség, hogy a legutóbbi hírek szerint a filmben Queensberry Lordot az az Oscar-díjra jelölt Tom Wilkinson fogja alakítani, aki az 1997-es Wilde-ban is eljátszotta a szerepet.

[79] A terjedelmi korlátok miatt a további Wilde-ról készült darabok és filmek nem képezik a tanulmány részét.

[80] A témában Kakuk Dóra: Csillogó sötétség. Oscar Wilde öröksége címmel jelent meg tanulmány, ld. <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/esztetika/2008120811332882900000984.html>. (Letöltés ideje: 2013.04.25.) A Velvet Goldmine című film Jonathan Rhys Meyers, Christian Bale és Ewan McGregor főszereplésével kítűnően mutatja be Wilde hatását a műfajra, egyenes utalásokat tesz rá több helyen is.

net szereplője lett Alexander Payne megformálásában. A temetőről egyébként érdemes annyit megemlíteni, hogy Wilde sírja mára nemcsak „zarándokhely” lett, hanem a rajongók üzeneteiken és virágaikon kívül rúzsnyomokat is hátrahagytak a síron, ezért nemrég a család beavatkozására üvegfalat kellett az emlékmű köré helyezni.

Wilde irodalmi ihletései közül megemlítendő Alfred Edward Housmanra gyakorolt hatása. Viszont míg Houseman mindössze egy viktoriánus angol költő volt, Wilde formálta is a saját korát, melyben élt.^[81] Tom Stoppard, a híres drámaíró *The Invention of Love* címmel készített Housemanról egy darabot, ahol néhol Wilde-dal állítja párhuzamba. Michaéal Mac Liammóir, a homoszexuális dublini színész szintén említést érdemel: ő az elsők között felismerve Wilde nagyságát, előadást készített róla Londonban és Dublinban *The Importance of Being Oscar* címmel.^[82]

Wilde közvetett „ihletései” közül az egyik legismertebb, Bram Stoker *Draculája*, melyről többen úgy vélekedtek, hogy Stoker félelmeit és kételyeit testesíti meg saját homoszexuális hajlamaival szemben az Oscar Wilde-perek hatására. Stoker később hibásnak érezte magát, mivel jól ismerte azokat a homoszexuális köröket, melyeknek Wilde tagja volt. Nina Auerbach szintén megerősítette ezt, szerinte *Dracula* ihletői nemcsak „Lord Ruthven, Varney vagy Camilla voltak, hanem Oscar Wilde is a vádlottak padján”.^[83] Mikor *Dracula* fiatal áldozatai vérért issza, nem tesz mást, mint bemocskolja őket szörnyű és erkölcstelen tetteivel, ahogy Stoker meglátása szerint Oscar Wilde is tette.^[84] Egy másik jó barát és kortárs, Sir Arthur Conan Doyle *Sherlock Holmes* történeteiből sem maradhatott ki az eredeti művész figurája, a Négyek jele (*Sign of Four*) című kisregényben az író állítólag róla mintázta a különöc Bartholomeo Slotho őrnagyot.

VIII. ÖSSZEZÉS

A homoszexualitás megítélése a 20. századi Angliában az 50-es évekig nem sokat változott. 1957-ben állt fel Angliában egy bizottság a homoszexuális vétkek és prostitúció vizsgálatára, melynek Sir John Wolfenden volt az elnöke. A Bizottság jelentésének kiemelkedő és a homoszexualitás „kezelésével” kapcsolatos megállapítása az volt, hogy az „egyetértő felnőttek magántermészetű homoszexuális kapcsolata, ezentúl ne legyen büntethető.”^[85] A javaslat után azonban még hosszú út vezetett ahhoz, hogy a büntetőjogi és orvosi kategóriából kikerülve az azonos nemű pároknak heteroszexuális társaikkal egyenlő jogaik legyenek. Angliában és Walesben 2013 júliusa óta engedélyezett az azonos neműek házas-

[81] Carano, 2008, 165.

[82] Sloan, 2003, 185.

[83] Davison, 1997, 25.

[84] Kella, 2005, 8.

[85] Tarr, 2005.

sága, Skóciában pedig az erre vonatkozó törvényjavaslat benyújtására került sor. Észak - Írországban egyelőre még nem kívántak javaslatot kezdeményezni ebben az ügyben.

Az USA számos állama nem engedélyezi a homoszexuálisok házasságkötését, ez alól mindössze 14 állam képez kivételt. Ezekből öt államban bírósági döntés, hatban tagállami jogszabály, a többi háromban népszavazás döntött a kérdésben.^[86] A legutóbb New Jerseyben született bírósági döntés az azonos nemű párok házasságának engedélyezéséről. A Supreme Court bejelentése alapján a döntés egyhangú volt, s abban nem jelentett mérvadó tényezőt Chris Christie kormányzó fellebbezése, melyet a homoszexuálisok házasságának legalizálása ellen jelentett be.^[87] A bíróság döntése alapján a kormányzó, aki többször is kijelentette, hogy a férfi és nő közötti házasságban hisz, aláírta azt a törvényt, mely a férfi-férfi és nő-nő közötti „legszentebb esküt” is kimondja. Ahogy azonban látható, a homoszexuális kapcsolatok megítélése világszerte nagyon sokszínű. Számos afrikai és ázsiai országban, mint Irán, Mauritánia, Szaúd-Arábia, Szudán, Jemen, illetve Szomália és Nigéria esetében a homoszexualitást halállal büntetik, világszerte pedig összesen 78 országban illegális az ilyen kapcsolat.

Meglátásom szerint a homoszexualitás problematikájára elsőként rávilágító perек Oscar Wilde pere-i voltak. Több, a tanulmányban részletezett és helyhiány miatt számos nem említett perről lehetne beszámolni, azonban egy sem kavart olyan dühöt, indulatokat, mint ennek a kivételes művésznak az esete. A válasz természetesen főként magában a nem mindennapi vádlottban és későbbi elítéltségben keresendő.

Oscar Wilde egész életében különc figura volt. Nemcsak ruhái, mániája minden iránt, ami szép vagy érdekes, felvett pózai és gesztusai szolgálhattak bizonyítékkul későbbi vádlói számára. Több helyen is megemlítik, hogy gyakran zöld szegfűt viselt, mely a párizsi homoszexuálisok ismert szimbóluma volt, a szexuális inverzió jelképe.^[88] Ahogy Ronald C. Griffin írja róla: „Oscar Wilde művész volt, aki kiváltságosnak és szabad lélekkel született, végül a társadalom csapdájába esett.”^[89] Nyíltsága fegyverként szolgált a viktoriánus társadalom számára, hogy az erkölcsiség fényében tetszelegve elpusztítson bármit, ami különleges és a kor szellemisége és elvárásai szerint rendellenes. Tény, hogy a Wilde-perек nemcsak a viktoriánus elfogadást illusztrálták egy szexuális modellnek, hanem kombinálták is azt a régebbi nemi devianciával.^[90] Életművét és tanításait azonban sokan követték és követik ma is: elég, ha csak Nizsinszkij,

[86] Gaymarriage. Elérhető: <http://gaymarriage.procon.org/view.resource.php?resourceID=004857>. (Letöltés ideje: 2013.10.29.)

[87] As Gays Wed in New Jersey, Christie Ends Court Fight. Elérhető: http://www.nytimes.com/2013/10/22/nyregion/christie-withdraws-appeal-of-same-sex-marriage-ruling-in-new-jersey.html?_r=0. (Letöltés ideje: 2013.10.30.)

[88] Knox, 1994, 23.

[89] Griffin, 2002, 64.

[90] Blankenship, 2012, 4.

a világhírű balettáncos narcisztikus szexualitására és az Egy faun délutánjának ismert zárójelenetére gondolunk.^[91]

IRODALOMJEGYZÉK

- A legtökéletesebb szerelem. Elérhető: <http://kennycatastrophe.wordpress.com/2009/04/08/a-legtokeretesebb-szerelem/>. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)
- Adut, Ari (2005): *A Theory of Scandal: Victorians, Homosexuality, and the Fall of Oscar Wilde*. American Journal of Sociology. Vol. 111. No. 1. July. 223.
- As Gays Wed in New Jersey, Christie Ends Court Fight. Elérhető: http://www.nytimes.com/2013/10/22/nyregion/christie-withdraws-appeal-of-same-sex-marriage-ruling-in-new-jersey.html?_r=0. (Letöltés ideje: 2013.10.30.)
- Blake, Sarah (1995): The Tired Chameleon: A Study in Hues. In: Taylor, Marvin J.: *Reading Wilde, Querying Spaces. An Exhibition Commemorating the 100th Anniversary of the Trials of Oscar Wilde*. New York University, NYU Press; Limited Edition. 7.
- Blankenship, Rebekah M. (2012): *Art for Art's Sake: Art as Sexual Disease in the Trials of Oscar Wilde*. Colonial Academic Alliance Undergraduate Research Journal. Vol. 3. Article 4. 4.
- Brady, Sean (2009): *Masculinity and Male Homosexuality in Britain, 1861-1913*. Palgrave-Macmillan, London-New York. 41.
- Carano, Carol Lorraine (2008): *Mad Lords and Irishmen: Representations of Lord Byron and Oscar Wilde Since 1967*. A Dissertation in English and History. ProQuest, Kansas City, Missouri. 165.
- Cocks, H. G. (2003): *Nameless Offences: Homosexual Desire in the XIX.th Century*. I.B. Tauris & Co. Ltd., London.
- Cook, Matt (2003): *London and the Culture of Homosexuality, 1885-1914*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Davison, Carol Margaret (1997): Introduction: Bram Stoker's Dracula: Sucking Through the Century, 1897-1997. In: Davison, Carol Margaret – Simpson-Housley, Paul (eds.): *Bram Stoker's Dracula: Sucking Through the Century, 1897-1997*. Dundurn Press, Toronto.
- Dowling, Linda (1994): *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*. Cornell University Press, New York.
- Elfenbein, Andrew: On the Trials of Oscar Wilde. Myths and realities. Elérhető: http://www.branchcollective.org/?ps_articles=andrew-elfenbein-on-the-trials-of-oscar-wilde-myths-and-realities. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)
- Ellmann, Richard (1988): *Oscar Wilde*. Vintage Books, A Division of Random House, New York.
- Fisher, Trevor (2003): *Oscar Wilde: The Myth of Martyrdom*. Historian. Vol. 77. No. 2. 32.
- Foucault, Michael (1996): *A szexualitás története. A Tudás akarása*. Atlantisz, Budapest.
- Fryer, Jonathan (2005): *Wilde*. Haus Publishing Limited, London.

[91] Hoare, 1998, 7.

- Gay marriage. Elérhető: <http://gaymarriage.procon.org/view.resource.php?resourceID=004857>. (Letöltés ideje: 2013.10.29.)
- Gergely Bea: Oscar Wild-ot elítélték tiltott vágyai miatt. <http://ellenszek.hu/index.php/kultura/847-oscar-wilde-ot-eliteltek-tiltott-vagyai-miatt>. (A letöltés ideje: 2012.11.11.)
- Grewar, Debra Suzanne (2005): „*The Love that dare not speak its Name*” In the Works of Oscar Wilde. Dissertation. Master of Arts, University of South Africa.
- Griffin, Ronald C. (2002): The Trials of Oscar Wilde: The Intersection between Law and Literature. In: Böker, Uwe – Corballis, Richard – Hibbard, Julie A. (eds.): *The Importance of Reinventing Wilde, Versions of Wilde during the Last 100 Years*. Rodopi B. V., Amsterdam–New York. 64.
- Gull, Cyril Arthur – Ranger, Edward (1907): *Oscar Wilde*. T. Werner Laurie, Clifford’s Inn, London.
- Hoare, Philip (1998): *Oscar Wilde’s Last Stand: Decadence, Conspiracy, and the most Outrageous Trial of the Century*. Arcade Publishing Inc., New York.
- Holland, Merlin (2004): *The Real Trial of Oscar Wilde*. Perennial, New York.
- Homosexuality and the Law in England. Elérhető: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wilde/wildelawpage.html>. (Letöltés ideje: 2013.04.26.)
- Homosexuality. Gay and Lesbian Subcultures. Elérhető: <http://www.oldbaileyonline.org/static/Gay.jsp>. (Letöltés ideje: 2012.11. 29.)
- Hunter, Jeremy – McRae, John (1991): *Talking Texts- The Importance of Being Wilde*. Penguin English, London.
- Hyde, Montgomery (1962): *Famous Trials: Oscar Wilde*. Penguin Books, Baltimore–Maryland.
- Hyde, Montgomery (1970): *The Other Love: An Historical and Contemporary Survey of Homosexuality in Britain*. Heinemann, London.
- Hyde, Montgomery (1986): *A Tangled Web, Sex Scandals in British Politics and Society*. Constable and Company Ltd., Constable–London.
- Kakuk Dóra: Csillag sötétség. Oscar Wilde öröksége. <http://www.pointinternet.pds.hu/kissendre/esztetika/20081208113328829000000984.html>. (Letöltés ideje: 2013.04.25.)
- Kaylor, Michael Matthew (2006): *Secreted Desires: The Major Uranians: Hopkins, Pater and Wilde*. Masaryk University, Brno, Czech Republic.
- Kella, Liz (2005): *The Importance of Blood during the Victorian Era: Blood as a Sexual Signifier in Bram Stoker’s Dracula*. Södertörn University College, Essay, English Department.
- Knox, Melissa (1994): *Oscar Wilde - A Long and Lovely Suicide*. Yale University Press, London–New Haven.
- Lewis, Geoffrey (2006): *Carson: The Man Who Divided Ireland*. Hambleton Continuum, London–New York.
- Mckenna, Neil (2005): *The Secret Life of Oscar Wilde*. Basic Books, USA.
- Meijers, Laurie (2009): *Conventional or Confrontational? Oscar Wilde’s View on Traditional Victorian Gender Roles in Lady Windermere’s Fan, An Ideal Husband and The Importance of Being Earnest*. Supervisor and First Reader: Paul Franssen. MA Thesis Western Literature and Culture, Utrecht University, Study.
- Menz, Jessica (2009): *Dandies and their misogynistic attitudes in Oscar Wilde’s The Picture of Dorian Gray*. Seminar Paper, GRIN Verlag, English Language and Literature Studies – Literature, University of Bayreuth.

- Nunokawa, Jeff – Sickels, Amy (2005): *Oscar Wilde. Gay and Lesbian Writers*. Chelsea Hosue Publishers and Haight's Cross Communications Company, USA.
- O. Linder, Douglas (2007): *The Trials of Oscar Wilde: An Account*. University of Missouri at Kansas City – School of Law, USA.
- Prins, Jopie (1999): Greek Maenads, Victorian Spinsters. In: Dellamora, Richard (eds.): *Victorian Sexual Dissidence*. The University of Chicago Press Ltd., Chicago–London.
- Renier, G. J. (P.h.D.) (1938): *Oscar Wilde*. Thomas Nelson and Sons Ltd., London–Edinburgh–Paris–Melbourne–Toronto–New York. (First published 1933. march, this series published 1938 may, short biographies no. 19.)
- Robbins, Ruth (2011): *Oscar Wilde. Writers Lives*. Continuum International Publishing Group, London–New York.
- Schulz, David (1996): *Redressing Oscar, Performance and the Trials of Oscar Wilde*. TDR. Vol. 40. No. 2. Summer. 37.
- Sherard, Robert (1905): *Oscar Wilde*. Haskell House Publishers Ltd., New York.
- Showbiz, Bang: Colin Firth confirmed for Rupert Everett's Oscar Wilde film. Elérhető: http://www.contactmusic.com/news/colin-firth-confirmed-for-rupert-everett-s-oscar-wilde-film_3285759. (A letöltés ideje: 2012.12.15.)
- Sinfield, Alan (1995): *The Wilde Century: Effeminacy, Oscar Wilde and the Queer moment*. Cassel, London, Columbia UP, New York.
- Sloan, John (2003): *Oscar Wilde. Authors in Context*. Oxford World's Classics. Oxford University Press Inc., New York.
- Süvecz Emese: Jegyzetek a Queer láthatóságáról. Elérhető: http://www.balkon.hu/balkon02_07-08/02suvecz.html. (Letöltés ideje: 2012.11.11.)
- Takács Judit (2003): A homoszexualitás, mint magyar találmány. Kertbeny Károly irodalmi és (homo)szexológiai munkásságáról. In: Lácza Magdolna (szerk.): *Nők és férfiak..., avagy a nemek története*. Rendi Társadalom – polgári társadalom 16. A Hajnal István Kör- Társadalomtörténeti Egyesület, Nyíregyházi Főiskola Gazdaságtudományi Kar.
- Tarr Ágnes (2005): *A homoszexualitás jogelméleti megközelítésének egyes aspektusai, különös tekintettel a Devlin-Hart vitára*. Jogelméleti Szemle. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/tarr24.html>. (2013. október 29-i letöltés).
- The Proceedings of the Old Bailey, 1674–1913. Elérhető: <http://www.oldbaileyonline.org/>. (Letöltés ideje: 2013.02.22.)
- Thomas, Kate (2012): *Postal Pleasures: Sex, Scandal and Victorian Letters*. Oxford University Press Inc., Oxford–New York.
- Tosh, John (1999): *A Man's Place: Masculinity and the Middle-Class Home in Victorian England*. Yale University Press. (First published in paperback by St. Edmundsbury) Press Ltd., Bury St. Edmunds.
- Török András (1988): *Oscar Wilde világa*. Írók világa sorozat. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Walshe, Éibhear: *The First Gay Irishman? Ireland and the Wilde Trials*. Elérhető: <http://www.oscholars.com/TO/Appendix/Library/walshe.htm>. (A letöltés ideje: 2013.01.15.)
- Wilde, Oscar (2001): De Profundis. (Ford.: Mikes Lajos.) In: *Oscar Wilde össze művei*. II. Szukits Könyvkiadó, Szeged.
- Wilde, Oscar (2002): *Sóhaj a mélyből*. (Ford., összeállította: Tandori Dezső.) Cartaphilus Kiadó, Budapest.
- Wilde, Oscar – Frankel, Nicholas (2011): *The Uncensored Picture of Dorian Gray*. President and Fellows of Harvard College, Ld. http://books.google.hu/books?id=NO0OPI_

ZEGQC&printsec=frontcover&dq=oscar+wilde&hl=en&sa=X&ei=3KUnUbusJMOAhQeW0oDIBA&ved=0CDkQ6AEwAzjWAw. (A letöltés ideje: 2013.02.16.)

- Winwar, Frances (1941): *Oscar Wilde & The Yellow Nineties*. Harper & Brothers Publishers, New York.
- *Closing Speech for the Defense by Sir Edward Clarke*. Elérhető: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wilde/defenseclose.html>. (A letöltés ideje: 2013.04.26.)